

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянено методи визначення рівня економічної безпеки підприємства, їх ключові аспекти позитивні та негативні сторони. Установлено, що відсутність загальновизначеної методики її оцінки пояснюється складністю математичної формалізації багатьох явищ і процесів цієї проблеми.

Ключові слова: *рівень економічної безпеки підприємства, інтегральний показник, загрози, небезпеки*

Постановка проблеми. На даний час вітчизняний досвід теоретико-методологічної бази діагностування рівня економічної безпеки підприємства перебуває на етапі формування, а кількість методів і способів визначення постійно поповнюється. Діагностування рівня економічної безпеки для підприємства є багатовимірне та складне завдання. Проте від його вирішення залежить своєчасність вжиття заходів протистояння загрозам і небезпекам, спрямованих на збереження стабільної та прибуткової роботи суб'єктів господарювання, забезпечення захисту інтересів як власників, так і всього колективу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, описаних у літературних джерелах багатьох вітчизняних авторів, у них відображені різні бачення та розуміння самого поняття «економічна безпека підприємства» та ідеології її оцінки [1-11].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проаналізувати основні методи визначення рівня економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Рівень економічної безпеки визначається шляхом порівняння індикаторів фактичних показників за результатами оцінки загроз економічній безпеці підприємства та ефективності заходів для їхнього запобігання.

Для оцінки стану чи визначення рівня економічної безпеки підприємства використовуються відповідні критерії і показники економічної безпеки. Тобто, йдеться про те, що саме є предметом аналізу і оцінювання. У літературних джерелах є різні думки з даного питання. Під критерієм оцінювання економічної безпеки належить розуміти ознаку, за якою визначається стан і здатність системи протидіяти загрозам чи проявам небезпеки. Кожен критерій має якісне чи кількісне вираження – показник, що свідчить про стан системи протидіяти загрозам чи проявам небезпек. При прийнятті рішення щодо організації економічної безпеки підприємства важливе значення має не тільки сам показник того чи іншого критерію, а його граничне значення (граничний показник). Граничний показник сигналізує, з одного боку, про зону безпеки, а з іншого – про розвиток небезпеки [1, с. 43].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробило методiku розрахунку рівня економічної безпеки, яка затверджена наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. Дана методика розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави і визначає перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обчислення інтегрального індексу економічної безпеки [2].

Методика базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовується Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та в окремих сферах діяльності. Інші органи виконавчої влади, наукові інститути в межах своєї компетенції можуть використовувати цю методiku та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, попередження та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері. Використовуючи градацію значень індикаторів, доцільно застосовувати методiku Міністерства економіки України для показників визначення економічної безпеки підприємства [3].

Зазначимо, що велика кількість економістів відзначають неточність вихідних даних при використанні даної методики.

Деякі вчені [4, 5, 6] вважають за доцільне при визначенні рівня економічної безпеки використовувати комбінації загальновідомих і перевірених практикою методик, таких як STEP, SWOT, SPACE та ФВА-аналіз. Дані методи є невід'ємною складовою оцінки розвитку підприємств і включають: аналіз сильних і слабких сторін, зовнішніх загроз, оцінку надійності прогнозування.

Використання STEP-аналізу дозволяє дати оцінку зовнішній економічній ситуації комплексно, аналізуючи вплив на неї суспільних, технологічних, економічних та політико-правових факторів. За результатами аналізу можна здійснити оцінку зовнішньої економічної ситуації на досліджуваному підприємстві, що складається у сфері виробництва та комерційної діяльності. Одним із інструментів аналізу

внутрішніх факторів виробництва визначають також SWOT-аналіз, за допомогою якого виявляються ринкові умови підприємства, в яких воно функціонує: його сильні та слабкі сторони, загрози та можливості їх подолання [7, 8].

У сучасній науковій літературі пропонується значна кількість різноманітних загальнонаукових до авторських методик та пропозицій оцінки рівня економічної безпеки підприємств. Серед яких найбільш застосовуваним є ресурсно-функціональний підхід. Він передбачає визначення рівня економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації та технологій, техніки та обладнання, а також права). Дану методику визначення економічної безпеки підприємства вивчають у своїх працях вітчизняні вчені І. Мойсеєнко і О. Мартинюк [9]. Даний метод передбачає проведення оцінки економічної безпеки за рівнем стану складових економічної безпеки підприємства. Відповідно до ресурсно-функціонального підходу для адекватної оцінки досліджується основна сутність функціональної складової економічної безпеки організації, «...під якою розуміється певна сукупність процесів, які складають єдину групу з погляду їх функціональної ролі в забезпеченні економічної безпеки організації».

При застосуванні цього підходу оцінювання рівня економічної безпеки підприємства ототожнюється з аналізом стану його фінансово-господарської діяльності. При цьому серед джерел негативних впливів на економічну безпеку виділяються свідомі чи несвідомі дії

$$P_{ek} = F(X_i) = b_1 f(x_1) + b_2 f(x_2) + \dots + b_n f(x_n) \quad (1)$$

де x_1, x_2, \dots, x_n основні показники діяльності підприємства;

$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ - локальні функції, які показують залежність рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства;

b_1, b_2, \dots, b_n - питома вага значущості кожного показника для економічної безпеки підприємства;

n - кількість показників, за якими проводиться характеристика економічної безпеки підприємства.

Однак даний метод в основному також дістав своє визнання і використовується для визначення та оцінки економічних загроз розвитку країни. Ще один метод визначення економічної безпеки підприємства – прибутково-інвестиційний, який формується на основі відбору критеріїв для її визначення на основі розуміння сутності економічної безпеки підприємства як такої. Розробниками даного методу є відомі економісти В.П Пономарьов, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко [11, с. 98-115]. Вони розглядають економічну безпеку

окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання та збіг об'єктивних обставин.

Перевага цього підходу – його комплексний характер. Економічна безпека підприємства розглядається надто детально і ототожнюється із самою діяльністю підприємства. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства за усіма підходами формується на основі обробки інформації за статистичними даними, що дуже його ускладнює, адже більшість аспектів, на які звертається увага в методиці, важко піддаються математичному обґрунтуванню, а деякі не піддаються взагалі. Проте і в ньому існує ряд недоліків. Фахівці зазначають, що даний метод визначення економічної безпеки підприємства дуже наближений та не має кількісного конкретного вираження, а намагання охопити всі функціональні напрями діяльності підприємства призводить до нечіткого визначення економічної безпеки підприємства та ототожнює отримане значення зі значенням ефективності використання ресурсів.

Часто застосовуваний економістами за кордоном економіко-математичний метод, який пропонують використовувати в Україні Д. Ковальов та І. Плетнікова [10]. Економіко-математичний аналіз економічної безпеки підприємства полягає в розрахунку критерію (інтегрального показника) економічної безпеки підприємства. За твердженням розробників методу, вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на економічну безпеку підприємства дістає свій прояв у зміні показника його діяльності. Рівень економічної безпеки підприємства за економіко-математичним методом визначається наступним чином:

підприємства як міру узгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Основним критерієм (інтересом) підприємства в даному методі пропонується розглядати прибуток підприємства. Вчені стверджують, що сам показник прибутковості підприємства не може в повній мірі характеризувати економічну безпеку, а тому пропонують для оцінки рівня економічної безпеки здійснювати порівняння обсягу інвестицій підприємства з обсягом прибутку.

Даний підхід у виборі критерію економічної безпеки підприємства ґрунтується на визначенні значення розширеного відтворення виробничих фондів підприємства для реалізації його інтересів та гармонії з інтересами зовнішнього середовища.

На думку вчених, найвищого рівня економічної безпеки підприємство досягає тоді, коли його виробничо-господарська діяльність є прибутковою. Основою економічної безпеки є прибуток, отриманий у результаті взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем. Чим більша гармонія у взаємодії та узгодженість інтересів, тим більше прибутку отримує підприємство. Визначення рівня економічної

безпеки підприємства за даним методом здійснюють шляхом оцінки і порівняння бруто-інвестицій та обсягу ресурсів підприємства, які

необхідні для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методика розрахунку критерію економічної безпеки підприємства має такий вигляд:

$$P_{Е.Б.} = \frac{BI^i}{I_{К.Б.}^i} \quad (2)$$

де, BI^i – бруто-інвестиції в i -тому році;

$I_{К.Б.}^i$ – інвестиції в i -тому році, необхідні для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Даний метод серед учених має як своїх прихильників, так і противників. Адже величина прибутку та рівень інвестицій не можуть у повній мірі характеризувати та показувати рівень економічної безпеки підприємства. Вважаємо, що інвестиції є функцією багатьох змінних і залежать як від зовнішніх, так і від внутрішніх впливів.

Аналіз вищеописаних методів оцінки рівня економічної безпеки підприємств дозволяє стверджувати, що кожна із розглянутих нами методик має певні обмеження у використанні, а тому не дає можливості повно і точно визначити становище, у якому перебуває те чи інше підприємство. Із зростанням рівня економічної безпеки підприємства зростає ефективність його господарської діяльності та конкурентоспроможності. А зі зростанням показників ефективності виробництва представляється можливим реалізувати в повній мірі заходи з його економічної безпеки.

Для визначення рівня економічної безпеки найбільш вагомою вважаємо методику визначення інтегрального показника рівня економічної безпеки. А саме: визначення інтегрального показника рівня економічної безпеки підприємства на основі використання експертних оцінок і математичного апарату, що спрощує практичне використання даного методу. Під інтегральним показником рівня економічної безпеки розуміємо узагальнюючий показник, який комплексно характеризує стан підприємства. Вважаємо, що рівень економічної безпеки на підприємстві залежить від трьох основних показників: фінансово-економічної стабільності підприємства, техніко-технологічного забезпечення та плінності та кваліфікації кадрів.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т. Г. Васильців. — Львів : Арал, 2008. — 384 с.
2. Наказ Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007р. «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ua-info.biz/legal/basejw/ua-qmtype/index.htm>.
3. Методика оцінки рівня економічної безпеки дистанції колії / І. Л. Назаренко, Т. Г. Сухорукова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2014. - Вип. 48. - С. 64-69.

Підсумовуючи кожен з часткових показників, обчислюємо загальний. Порівняння його значення дає підстави зробити висновок про характер змін в котромусь із напрямів по відношенню до зазначених складових. Гармонізація поставлених цілей передбачає визначення показників для кожного з них (ЕБ= Σ (ЕБІ, ЕБП, ЕБПІ)) та регулювання їх відповідно до виявлених відхилень. Така діагностична модель дозволяє виявити проблеми підприємства та удосконалити процеси управління, завдяки охопленню багатьох аспектів формування цілей та задач.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуті в дослідженні методи є лише невеликою частиною з сукупності запропонованих вченими для визначення рівня економічної безпеки підприємства. Та на даний час не досягнуто єдиного консенсусу стосовно одного, який би задовольняв усі критерії, які вважають ключовими при його визначенні. Багато з існуючих методів оцінки характеризуються відсутністю чітких фіксованих меж інтегрального показника та надто громіздкі і складні для практичного застосування. Інші ж, навпаки, пропонують аналізувати діяльність підприємства в цілому, здійснюючи оцінку лише одного показника (моделі прогнозування банкрутства, аналіз показника дієвості підприємства). Важливим і актуальним для підприємства є завдання внутрішньої самооцінки та прогнозування свого стану з погляду виконуваних ним виробничих функцій, вживання різноманітних засобів захисту даних функцій, тобто забезпечення його економічної безпеки від різних загроз зовнішнього та внутрішнього походження, що негативно впливають на розвиток потенціалу підприємства, створення системи моніторингу індикаторів економічної безпеки, обґрунтування та встановлення їх граничних значень.

4. Протопова Н. А. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства / Н. А. Протопова // Науково-виробничий журнал : Держава та регіони, 2011. – С. 190-193.
5. Нижник В. М. Тенденції та оцінка чинників підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудування : [монографія] / В. М. Нижник, М. В. Ніколайчук. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 359 с.
6. Новак А. Я. Як підняти українську економіку : [монографія] / А. Я. Новак. – Вид.2-ге доп. – К : Гнозис, 2007. – 344 с.
7. Саміотика вирішення проблем ресурсно-економічної безпеки / [Андрушків Б.М., Паляниця

В.А., Погайдак О.Б. та ін.] – Тернопіль : Тернограф, 2013. – 306 с.

8. Карчевська Л. О. Система принципів забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. О. Карчевська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – №38. – С. 44–49.

9. Мойсеєнко І. П. Методика діагностики рівня економічної безпеки банку / І. П. Мойсеєнко, О. А. Мартинюк // Збірник наукових праць «Економічні науки», 2012. – вип.8. – С. 55-65.

10. Ковалев Д. Количественная оценка уровня экономической безопасности предприятия / Д. Ковалев, И. Плетникова // Экономика Украины. – 2001. – № 4. – С. 35–40.

11. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення : [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

Аннотация

Ольга Мишкович

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассмотрены методы определения уровня экономической безопасности предприятия, их ключевые аспекты, положительные и отрицательные стороны. Установлено, что отсутствие общих критериев определенной методики ее оценки объясняется сложностью математической формализации многих явлений и процессов этой проблемы.

Ключевые слова: *уровень экономической безопасности предприятия, интегральный показатель, угрозы, опасности*

Summary

Olga Mushkovich

DESCRIPTION METHODS FOR DETERMINING LEVEL ECONOMYCHESKOY SECURITY ENTERPRISES

In the article the methods of determining the level economic safety of enterprise, key aspects of both positive and negative sides. It was established that the lack of common definitions of evaluation techniques due to the complexity of the mathematical formalization of many phenomena and processes of this problem.

Keywords: *the level of economic security, integral index, threat, danger*